

Харченко Т. М.,
кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст відділу моніторингу питань гендерної рівності
та недискримінації управління дотримання прав людини
Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини
Національної поліції України
(м. Київ, Україна)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ МІЖ РФ ТА УКРАЇНОЮ

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України діяльність Національної поліції України (НПУ) набула особливого значення. Поліцейські не лише виконують свої звичні функції із забезпечення публічної безпеки, охорони правопорядку та боротьби зі злочинністю, а й адаптуються до нових викликів, пов'язаних із воєнним станом.

Правовий статус поліцейських під час війни визначається низкою нормативно-правових актів, включаючи Конституцію України, Закони України «Про Національну поліцію», «Про правовий режим воєнного стану», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також підзаконними актами Міністерства внутрішніх справ і Національної поліції. Ці документи регулюють як загальні засади діяльності поліції, так і спеціальні повноваження, що можуть застосовуватися у період воєнного стану.

Під час війни поліція не тільки продовжує виконувати свої звичні обов'язки, а й отримує нові функції, зокрема контроль за дотриманням комендантської години, перевірку документів, протидію диверсійно-розвідувальним групам, охорону об'єктів критичної інфраструктури та евакуацію цивільного населення. Крім того, деякі підрозділи поліції беруть участь у бойових діях у складі штурмових формувань.

Важливим аспектом є дотримання поліцейськими принципів законності, політичної нейтральності, підзвітності суспільству та захисту прав людини навіть в умовах воєнного стану. Водночас їхній правовий статус передбачає особливі гарантії соціального захисту, підвищену відповідальність за дисциплінарні та кримінальні правопорушення, а також розширені повноваження для виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки.

Основні засади правового статусу поліцейських під час війни

Правовий статус працівників Національної поліції України (НПУ) під час війни визначається Конституцією України, законами та підзаконними актами, які адаптують діяльність поліції до умов воєнного стану. Основні засади включають такі аспекти:

Правове регулювання статусу поліцейських під час війни. Ст. 17 Конституції України – визначає, що забезпечення національної безпеки є справою всієї державної системи, а поліція як правоохоронний орган відіграє

ключову роль у підтриманні порядку під час війни. Ст. 19 Конституції України – органи державної влади та посадові особи діють виключно на підставі, в межах повноважень і у спосіб, визначений законом. Ст. 64 Конституції України – під час воєнного стану можуть обмежуватися певні права громадян, але такі обмеження мають відповідати закону [1].

Закон України «Про Національну поліцію» № 580-VIII від 02.07.2015 р. Визначає правовий статус поліції, її основні завдання, права та обов'язки. Ст. 2: поліція діє на засадах верховенства права, законності, відкритості, дотримання прав людини та політичної нейтральності. Ст. 23: поліція виконує завдання із забезпечення правопорядку, охорони прав і свобод людини, а під час воєнного стану – додатково може виконувати функції оборонного характеру [2].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12.05.2015 р. Ст. 8: поліція може отримувати додаткові повноваження щодо контролю за дотриманням комендантської години, перевірки документів громадян, затримання підозрюваних у диверсійній діяльності [3].

Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» № 3543-XII від 21.10.1993 р. Ст. 23: поліцейські не підлягають загальній мобілізації, оскільки їхня служба є критично важливою для держави [4].

Наказ МВС № 100 від 27.02.2023 р. – визначає створення та функціонування штурмових підрозділів «Лють», які виконують завдання безпосередньо в зоні бойових дій.

Постанова КМУ № 573 від 13.05.2022 р. – деталізує обов'язки поліції щодо контролю за дотриманням комендантської години та обмеження пересування громадян у воєнний час.

Дисциплінарний статут Національної поліції України (Наказ МВС № 1179 від 22.11.2016 р.) – посилює відповідальність поліцейських за дисциплінарні порушення в умовах війни.

Основні принципи діяльності поліції під час війни

Поліцейські мають діяти в межах закону, навіть за умов воєнного стану. Будь-яке порушення прав людини може призвести до кримінальної чи дисциплінарної відповідальності. Водночас, деякі обмеження прав громадян (наприклад, затримання без рішення суду) є допустимими відповідно до закону про воєнний стан.

Відповідно до ст. 19 Закону «Про Національну поліцію» [2], поліцейські не можуть бути членами політичних партій або брати участь у політичній діяльності. В умовах війни це правило стає критично важливим, оскільки поліція має зберігати довіру всіх громадян незалежно від їхніх політичних поглядів. Поліція зобов'язана звітувати перед суспільством про свою діяльність, особливо щодо заходів воєнного часу. Водночас, доступ до певної інформації може бути обмежений через військову необхідність. Навіть під час війни поліція не може застосовувати силу без належних правових підстав. Використання спецзасобів та вогнепальної зброї регулюється ст. 46-49 Закону «Про Національну поліцію». Поліцейські можуть виконувати функції військових адміністрацій та забезпечувати громадський порядок у прифронтових і звільнених територіях. За

необхідності поліція може залучатися до військових операцій спільно з СБУ та ЗСУ.

Повноваження поліції в умовах воєнного стану

1. Розширені права на перевірку документів та обшуки

Поліція має право здійснювати перевірку особи без ухвали суду, якщо є підозра у співпраці з ворогом чи участі у диверсійній діяльності (ст. 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану»).

2. Обмеження свободи пересування

Поліція контролює дотримання комендантської години, перевіряє транспортні засоби, може обмежувати доступ до певних територій.

3. Вилучення майна в умовах військової необхідності

Поліція має право вилучати транспортні засоби чи інше майно для потреб оборони за рішенням військової адміністрації (ст. 16 Закону «Про правовий режим воєнного стану») [3].

4. Посилений контроль за медіа та публічною інформацією

Поліція може обмежувати поширення інформації, що може зашкодити національній безпеці, зокрема висвітлення військових операцій без дозволу відповідних органів.

Обмеження права на страйк та участь у політичній діяльності (Закон «Про Національну поліцію», ст. 19). Обмеження на звільнення – поліцейські можуть подати рапорт на звільнення, але розгляд таких заяв може бути відкладений на час воєнного стану (Наказ МВС № 260 від 04.03.2022 р.). Відсутність права на відмову від виконання бойових завдань, окрім випадків, коли наказ є явно злочинним (Кримінальний кодекс України, ст. 402, 403) [6].

Посилена відповідальність за дисциплінарні порушення, зокрема дезертирство, непокору чи перевищення влади (Дисциплінарний статут НПУ, Наказ № 1179 від 22.11.2016 р.). Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів у зоні бойових дій (наприклад, мародерство, незаконне використання зброї, службова недбалість – Кримінальний кодекс України, ст. 364, 432) [6].

Поліцейські під час війни виконують не лише свої звичайні функції, але й додаткові завдання, пов'язані з підтриманням воєнного стану та обороноздатності держави. Їхній правовий статус регулюється спеціальними нормами законодавства, які передбачають додаткові соціальні гарантії, обмеження прав та підвищену відповідальність. Поліцейські під час війни продовжують виконувати свої основні завдання, але їхні повноваження розширюються відповідно до законодавства про воєнний стан.

Таким чином, поліція залишається ключовим правоохоронним органом, який забезпечує безпеку громадян та підтримку обороноздатності країни в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

2. Закон України "Про Національну поліцію" від 02 липня 2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2015, № 40-41, ст. 379.

3. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12 травня 2015 року № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2015, № 28, ст. 250.

4. Закон України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 44, ст. 416.

5. Дисциплінарний статут Національної поліції України: затверджений Законом України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2018, № 16, ст. 138.

6. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.

7. Постанова Кабінету Міністрів України "Деякі питання соціального забезпечення військовослужбовців, поліцейських та їхніх сімей у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації" від 28 лютого 2022 року № 168 // Офіційний вісник України, 2022, № 18.